

14-17). In de inventaris van Fockema Andreae terug te vinden onder de beschrijving: "Blafferts', protocollen van keuren, vergunningen, vonnissen en resolution'. Hierachter gaan vier dikke delen schuil waarin we het gehele bestuurlijke handelen van het dagelijks bestuur, 'dijkgraaf en hoogheemraden', van Rijnland over een periode van 77 jaar vinden. J. H. M. Sloof, archief-medewerker van Rijnland, heeft deze delen op voortreffelijke wijze toegankelijk gemaakt. In de inleiding (ix-xxiv) zet hij in de eerste plaats uiteen wat deze delen bevatten, te weten: wetgeving, rechtspraak en bestuur, de bekende *trias politica*, in het oude bestel wel onderscheiden, maar niet gescheiden. We moeten er dus op bedacht zijn dat 'bestuursregisters' in ruime zin moet worden opgevat. In de waterschapswereld heten de wetten 'keuren'. Hierin vinden we verbods- en gebodsbepalingen omtrent dijken, sluizen, watergangen en nog zo wat waterstaatswerken. De rechtspraak van dijkgraaf en hoogheemraden, die overigens hoge jurisdictie was — Rijnland heeft nog steeds een brandmerk, al mag het niet meer gebruikt worden — bestond voornamelijk uit uitspraken over de toepassing van die keuren. Het overige bestuur, in engere zin, heeft vooral betrekking op de uitvoering van allerlei werken, die soms door de ingelanden zelf worden verricht en ook wel worden aanbesteed.

Vervolgens staat Sloof uitvoerig stil bij, en dat is in bestuurlijk opzicht nauwelijks minder interessant, de structuur van het archief uit deze periode. Voorts geeft de inleiding een overzicht van het bestuurscollege en het personeel. Een beschouwing over het territoire van Rijnland, en het verschil in gebied tussen hoogheemraadschap en baljuwschap, geïllustreerd met een kaart, zou hier op zijn plaats zijn geweest.

Het grootste deel van het degelijk en fraai uitgevoerde boek bestaat uit de regesten (1-432), dat wil zeggen: samenvattingen van de handelingen. Zoals gezegd, van groot belang voor de 'inwendige' geschiedenis van Rijnland en van de tientallen steden, ambachten en polders in het gebied dat ruwweg begrensd wordt door de vierhoek Haarlem/Amsterdam/Gouda/Den Haag. In de bijlagen (433-439) vinden we aanbestedingen en lijsten van dijkgraven en hoogheemraden.

Het werk wordt afgerond (441-488) met een glossarium, een index van geografische namen en een van persoonsnamen. Wie aan het hier gepresenteerde nog niet genoeg heeft, kan in de studiezaal van Rijnland de digitale versie van dit werk raadplegen. Het ware wenselijk dat dit voorbeeld op grote schaal wordt gevolgd ter voldoening aan de archiefwet, die immers voorschrijft dat het in de openbare archiefbewaarplaatsen berustende erfgoed in goede geordende en *toegankelijke* staat bewaard moet worden.

C. Streefkerk

L. Sicking, *Zeemacht en onmacht. Maritieme politiek in de Nederlanden 1488-1558* (Dissertatie Leiden 1996 (bewerkt), Bijdragen tot de Nederlandse marinegeschiedenis VII; Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 's-Gravenhage: Instituut voor maritieme historie, 1998, 336 blz., f75,-, ISBN 90 6707 465 9).

Dit boek voorziet in een lacune. De maritieme geschiedenis van de Nederlanden is, niet geheel onbegrijpelijk, tot nu toe meestal benaderd vanuit een nationaal Belgisch of Nederlands perspectief. Dat betekent dat het zwaartepunt voor Vlaanderen ligt in de periode tot de zestiende eeuw en die voor Nederland begint met de Opstand. De eerste helft van de zestiende eeuw bleef buiten beschouwing hoewel hier de wortels liggen voor het ontstaan van de latere marine-organisaties. De auteur negeert deze 'nationalistische' benadering en concentreert zich op het ontstaan van de Bourgondisch-Habsburgse maritieme organisatie in de Nederlanden. Zijn bena-

dering is, zoals uit de ondertitel blijkt, politiek en institutioneel. Daardoor is er een nauwe verwevenheid tussen de opkomst van de admiraliteiten en de pogingen van de Bourgondiërs en later de Habsburgers om tot een sterkere centralisatie te komen van de gewesten waar zij de scepter zwaaiden.

In het begin van de periode die de auteur behandelt, zag het Bourgondisch statencomplex er anders uit dan ten tijde van de Habsburgers hetgeen een moeilijkheid had kunnen zijn. Maar de auteur omzeilt dit door zijn betoog op te bouwen vanuit de verschillende betrokken zeegebieden, Vlaanderen, Zeeland, Holland en in mindere mate Brabant, die alle gedurende de gehele periode al deel uitmaakten van het Bourgondische statencomplex.

Voor het ontstaan van de Bourgondisch-Habsburgse maritieme organisatie onderscheidt Sicking drie basiselementen. Het eerste wordt gevormd door de zeegebieden en de lokale overheden, die zelf direct gebaat waren bij bescherming van hun handelsschepen. Zij maakten daartoe al van oudsher onderling afspraken en rustten oorlogschepen uit. De leiding werd in handen gelegd van admiraals, meestal aangesteld voor een bepaalde reis of onderneming. We zien deze admiraals voor het eerst optreden in het stedenrijke Vlaanderen. Een tweede element was de aanwezigheid van de omvangrijke handels- en visserijvloot van het gewest Holland. De Hollandse vloot telde in de eerste helft van de zestiende eeuw meer schepen dan vooraanstaande zeemachten als Venetië of Genua. Met een dergelijke zeemacht hadden de Hollandse steden een belangrijke troef in handen tegenover de landsheer. Het derde element waren de landsheer en heren van Veere welke laatste in het streven van de eerste naar een centrale organisatie instrumenteel waren. Deze heren van Veere, de Van Borselens, werden opeenvolgend door de Bourgondiërs en Habsburgers benoemd tot admiraal van de keizerlijke vloot. Zij konden gezag afdwingen door hun grote politieke invloed op het strategisch zeer belangrijk eiland Walcheren.

Redenen om tot een vlootorganisatie te komen, waren er te over. Voor de Vlaamse, Zeeuwse en Hollandse steden ging het vooral om bescherming van de kusten tegen piraten en landgangen en om bescherming van hun handels- en visserijsschepen op zee. Bij de landsheer ontstond de wens om vloten een rol te laten spelen in zijn machtspolitiek: een factor waaraan de gewesten maar ten dele — zolang het ook hun belangen diende — wensten mee te werken. Maar het was een politieke werkelijkheid waaraan niet te ontkomen was. Frankrijk was omsingeld door de Habsburgers en probeerde de verbindingen tussen Spanje en de Habsburgse gebieden aan de noordgrens te verbreken. De zeeweg was strategisch zeer belangrijk en dat maakte de rol van Engeland, dat de doorvaart door het Kanaal controleerde, weer interessant. Sicking weet zich bijzonder behendig door dit complexe geheel te werken en tot een overzichtelijk betoog te komen.

Een sterk punt van de auteur is dat hij de consequenties heeft getrokken uit zijn nationale grensoverschrijdende benadering en ruim geput heeft uit de archiefbestanden die berusten in het Algemeen Rijksarchief te Brussel, in Belgische stadsarchieven, Franse departementale archieven en het Archivo General te Simancas, naast de meer voor de hand liggende Nederlandse archieven.

Zoals gezegd werkt Sicking vanuit een politiek kader en hij maakt aannemelijk waarom de Habsburgse vlootorganisatie zich maar met moeite met die van de Fransen en Engelsen kon meten. Voor de Habsburgers bleef een maritieme politiek uiteindelijk maar een tweederangs probleem, passend binnen hun centralisatiepolitiek. En deze politiek was nog onvoldoende doorgedrongen om met name Holland zo ver te krijgen dat het zich schikte. Het keizerrijk was geen maritiem rijk. Wat dat betreft had misschien iets meer aandacht gegeven kunnen worden aan het zuidelijke bolwerk van de Habsburgers, aan Spanje. Bij de opbouw van het Spaanse wereldwijde imperium en bij de strijd tegen de islam in de Middellandse Zee speelde de marine

een belangrijke rol. Daar had men ruime ervaring met maritieme politiek en de organisatie van zeemachten maar kennelijk werd daaruit niet geput voor de Nederlanden.

Al bij al vormt het boek een waardevol uitgangspunt voor meer gedetailleerde studies, bijvoorbeeld op specifiek maritieme terreinen zoals scheepsbouw, bewapening en havenfaciliteiten; terreinen die terecht slechts zijdelings behandeld worden omdat ze de hoofdlijnen van het boek slechts zijdelings raken. Het boek is keurig uitgegeven met een notenapparaat, indices op persoons-, plaats- en scheepsnamen, een uitvoerige bibliografie en het is ruim van over het algemeen zinvolle illustraties voorzien.

J. P. Sigmond

NIEUWE GESCHIEDENIS

F. C. van Boheemen, Th. C. J. van der Heijden, *Met minnen versaemt. De Hollandse rederijders vanaf de Middeleeuwen tot het begin van de achttiende eeuw. Bronnen en bronnenstudies* (Dissertatie Nijmegen 1999; Delft: Eburon, 1999, 421 blz., f99,-. ISBN 90 5166 666 7); F. C. van Boheemen, Th. C. J. van der Heijden, *Retoricaal memoriaal. Bronnen voor de geschiedenis van de Hollandse rederijderskamers van de Middeleeuwen tot het begin van de achttiende eeuw* (Delft: Eburon, 1999, 842 blz., f149,50, ISBN 90 5166 678 0 [Ook verkrijgbaar als MS-Word document op cd-rom, f65,-, ISBN 90 5166 698 5]).

Het stereotiepe beeld van de rederijders als potsierlijke kannenkijkers is geleidelijk aan het vervagen. Lange tijd hebben ze in een hoekje van de literatuurgeschiedenis gestaan, vergeten en verbleekt achter de grote canonieke dichters van de Gouden Eeuw. Hun reputatie was mager. Rederijders zouden spontane creativiteit hebben verstikt onder een woeking van leenwoorden en mallotige formele dwangbuizen. Hun kamers zouden weinig meer zijn geweest dan gezelligheidsverenigingen met een sterke hang naar platte lol. Dat ze nu een *coming out* doormaken, is aan verschillende factoren te danken.

De literaire canon, wat de vroegmoderne tijd betreft een product van negentiende-eeuws Nederlands nationalisme, is aan revisie toe. Literatuurhistorici gaan zich afvragen hoe beeldvormingsprocessen verlopen. Wie zijn er door de canon buiten het pantheon gesloten, en waarom? Voorts staan de retorica en haar formele richtlijnen voor het literaire ambacht volop in de belangstelling. Daarnaast is de interesse groeiende voor de geschiedenis van (literaire) organisaties, instituties en genootschappen. De rederijkerij, die plaatselijk, regionaal en supraregionaal functioneerde, biedt ongekende mogelijkheden om in de zestiende en zeventiende eeuw in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden de werking van ingewikkelde godsdienstige, sociale en culturele systemen te bestuderen. Was er voor het Vlaams-Brabantse territorium op plaatselijk niveau al heel wat onderzoek verricht, de bronnen van rederijderskamers in het Noorden waren daarentegen nog vrijwel niet ontsloten.

Voor het gewest Holland is met het dubbele Nijmeegse proefschrift van F. C. van Boheemen en Th. C. J. van der Heijden een enorme stap vooruit gezet. In zeer intensief archiefonderzoek is door deze twee Delftse vwo-docenten een schat aan gegevens opgediept over alle kamers, groot en klein, die in Holland hebben bestaan. Het eerste deel, *Met minnen versaemt*, schetst de Hollandse rederijkerij vanaf het begin in de late Middeleeuwen tot hun einde in de achttiende eeuw. Tot de reformatie waren de kamers belangrijke actoren in de plaatselijke zelfrepresentatie, vooral door hun optredens bij de vaste seculiere en religieuze feesten en hun onderlinge wedstrijd-